

УДК 37.012: 378.147: 37.02

С.Г. КОСТОГРИЗ, Г.В. КРАСИЛЬНИКОВА, Г.С. ТКАЧУК
Хмельницький національний університет

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

В статті розглянута одна з основних компонентів якості навчального процесу – організація виховної роботи у вищому закладі освіти. Запропонована структура формування якості виховної роботи у ВЗО, яка дозволяє здійснювати моніторинг її якості на основі встановлених складових.

The article deals with one of the main components of quality of the learning process – the organization of educational work in higher education institution. The structure formation of quality educational work in higher education institution, which allows monitoring of its quality based on the components.

Ключові слова: моніторинг, компоненти і складові якості, навчальний процес, виховна робота, структура формування якості.

Факт здобуття індивідуумом вищої освіти засвідчує, перш за все, про виконання ним в стінах вищого закладу освіти певної освітньої програми і здобуття відповідної кваліфікації, що дає йому право здійснювати професійну діяльність за вибраним напрямом підготовки та спеціальністю. Це одна із сторін освітньої діяльності і вона, головним чином, стосується начального процесу. Другою її стороною є виховна робота, що розвиває і формує особливий набір якостей того ж індивідуума, без яких він не здатний повноцінно здійснювати професійну діяльність, маючи при цьому відповідну професійну підготовку. До них відносяться морально-етичні якості особистості; ціннісні принципи і пріоритети, громадянська позиція, світоглядні принципи, загальний рівень культури, рівень культури спілкування та уміння працювати з людьми, рівень службової і побутової етики та інше. Назвемо їх **якостями виховання**. Цим якостям не навчають, а їх виховують і розвивають протягом свідомого життя людини спочатку у сім'ї, потім у школі, далі у вищому закладі освіти і, з рештою, у трудовому колективі. У вищій заклад освіти студент приходить, маючи більше або менше виражений набір якостей виховання різного рівня розвитку та з певними задатками для формування тих якостей виховання, яких він не набув у довузівський період. Таким чином, вищий заклад освіти виховний процес по відношенню до конкретного студента як особистості, розпочинає не з нуля, а фактично продовжує, і розвиває його на якісно новому рівні.

Якщо необхідний для навчання у вищому закладі освіти рівень знань вимірюється і оцінюється під час вступних випробувань або незалежного зовнішнього тестування, то рівень якостей виховання абітурієнта вимірюванню і оцінці ніколи не підлягав. Це дуже важлива характеристика організації прийому до вищих закладів освіти, яка істотно впливає на виховну роботу і, особливо, в частині обґрунтування її концепції, основних напрямів, вибору форм і методів, але яку у вищій школі ніколи не помічали і не рахувалися з нею. Складається проблемна ситуація, яка полягає в тому, що вищий заклад освіти має проводити виховний процес, але з яких відправних точок потрібно виходити при його організації стосовно початкового рівня якостей виховання невідомо. Це досить складна проблема, але в певній мірі її можна вирішити наступним чином. В системі організації виховної роботи впродовж першого року навчання потрібно передбачити вивчення в кожній академічній групі початкового рівня якостей виховання студентів, а в наступні роки виховну роботу проводити з урахуванням цих якостей. Останнє має стосуватись всіх напрямів виховної роботи, відповідної системи заходів і, особливо, їх наповнення конкретним змістом.

Рис. 1 ілюструє структуру формування якості виховної роботи у вищому закладі освіти. Її центральним елементом є **концепція виховної роботи**, яку розробляють на перспективу до 5 років. Вона визначає мету та головні завдання виховної роботи як складової освітньої діяльності, її головні напрями, а також методологічні принципи системи організації та вибору форм і методів її провадження. Це головний документ з організації виховної роботи у вищому закладі освіти, який розглядає і рекомендує для використання Вчена рада і яким керуються навчальні підрозділи у вирішенні питань планування та організації виховної роботи. Одне із центральних завдань, яке має знайти відображення у концепції виховної роботи, на нашу думку, полягає у необхідності досягнення виховними заходами, насамперед, через навчальний процес, постійного прагнення у випускників закладу освіти до здобуття, розвитку і поглиблення знань, підвищення особистого професійного та культурного рівня. Така якість виховання надзвичайно цінна як для окремої людини, так і для суспільства. Носії цієї якості будуть продовжувати її у наступному поколінні, що сприяє соціальному прогресу суспільства.

Моніторингову оцінку якості виховної роботи зручно проводити з використанням схеми, зображеної на рис. 1, з позицій концепції виховної роботи. **Перспективний план виховної роботи**, як правило, є частиною (розділом) перспективного плану розвитку вищого закладу освіти на період 5–7 років. Структурно він оформляється таким чином, що у ньому подається запланований перелік основних напрямів виховної роботи, що передбачені концепцією, а в рамках кожного із напрямів – система заходів із зазначенням термінів виконання та відповідальних виконавців. У перспективному плані виховної роботи відображають його зв'язки з іншими розділами комплексного перспективного плану розвитку вищого

закладу освіти (навчальний процес, наукова діяльність, міжнародні зв'язки та інше). Крім цього планується необхідне ресурсне забезпечення виконання окремих позицій плану.

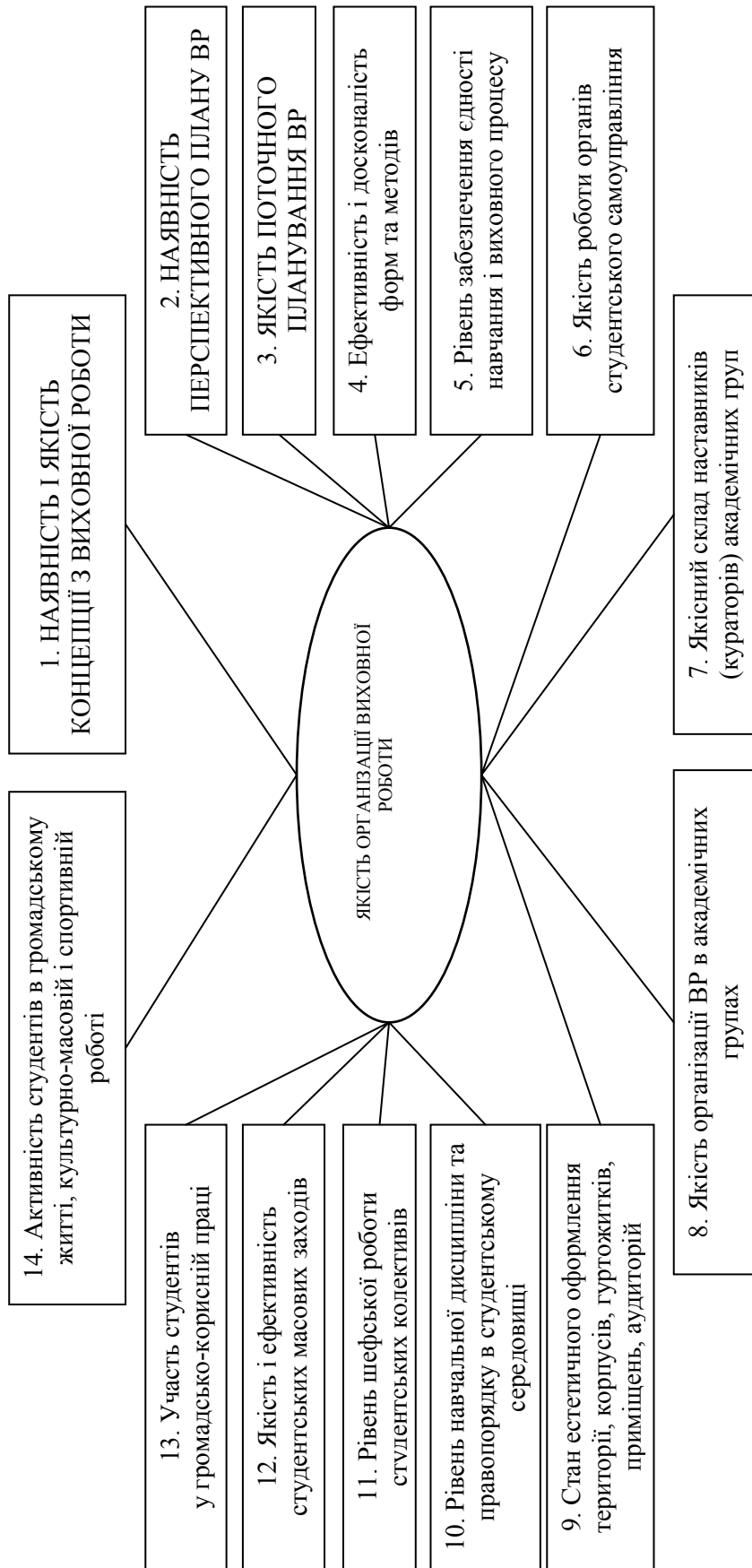

Рис. 1. Структура формування якості виховної роботи

Моніторингова оцінка перспективного плану виховної роботи має проводитись з позицій його відповідності однойменній концепції та ефективності запланованих заходів.

Поточне планування виховної роботи відбувається в рамках чергового навчального року на рівнях: викладач, кафедра, факультет, вищий заклад освіти у відповідності до перспективного плану, однак з врахуванням змін та доповнень до нього, що сталися на початок навчального року. Поточне планування виховної роботи відображається в індивідуальних планах роботи професорсько-викладацького складу кафедр і, відповідно, у планах роботи кафедр, факультетів і вищого закладу освіти на новий навчальний рік.

Багаторічний досвід організації навчально-виховної роботи дає авторам підставу вважати доцільним на рівні факультетів планувати виховну роботу в рамках кожної окремої спеціальності за роками навчання, починаючи з року набору, тобто дотримуватись основного принципу складання робочого навчального плану. Кількість планів виховної роботи для кожної спеціальності буде 4-5, залежно від терміну навчання. Такий принцип планування забезпечить гнучкість планів виховної роботи і дозволить наповнити їх конкретними заходами, що відповідають реальному рівню якостей виховання студентів, яких вони досягли на початок нового навчального року.

Набуття студентами потрібного спектра якостей виховання та їх рівня в значній мірі залежить від того, наскільки *ефективними є форми і методи організації виховної роботи*, які використовує вищий заклад освіти та його головні навчальні підрозділи. В цьому плані потрібно звернути увагу на необхідність оптимального поєднання індивідуальних форм виховної роботи із масовими заходами. Досить бажаним є проведення виховних заходів за ініціативою та активною участю студентів на основі творчої співпраці деканату з органами студентського самоуправління. Слід уникати проведення недостатньо організованих виховних заходів і, особливо, масових заходів “для галки”, які надзвичайно шкодять виховній роботі. Потрібно назавжди позбутись у виховній роботі методів так званої репресивної педагогіки, які, на жаль, подекуди ще мають місце, і їх застосовують переважно молоді викладачі із скромним педагогічним і життєвим досвідом. Не менш шкідливими для виховної роботи є моралізаторсько-настановчі методи проведення виховних заходів і, як правило, у формі монологу викладача, або інших осіб, що проводять такі заходи.

Відомо, що освітня діяльність будь-якого закладу освіти ґрунтується на органічній єдності навчального і виховного процесу, що відображено у Законах України “Про освіту” і “Про вищу освіту”. Якщо у закладі освіти навчальний процес існує сам по собі, а виховний процес так само, то в такій ситуації недисциплінованість і правопорушення в студентському середовищі стануть звичними явищами, як і хронічне невиконання значною частиною студентів планів-графіків самостійної роботи, інертність і низька активність студентів у громадському житті та навчальному процесі.

Єдність навчального і виховного процесу в освітній діяльності вищих закладів освіти забезпечується:

- високою якістю професорсько-викладацького персоналу;
- високою якістю всіх видів навчальних занять, починаючи з лекцій і закінчуючи дипломним проектуванням;
- наявністю у кожному навчальному занятті чітко вираженого виховного елементу;
- посиленням виховного елементу у проведенні навчальних та виробничих практик;
- особистим прикладом викладача, його відношенням до професійних та громадських обов'язків;
- складом наставників (кураторів) академічних груп;
- запровадженням у навчальний процес та виховну роботу передових методів;
- постійним контролем за якістю проведення навчальних занять на рівні кафедр, факультетів та закладів освіти;
- якісним проведенням навчально-методичних конференцій професорсько-викладацького складу з проблем виховної роботи.

Якість роботи органів студентського самоуправління суттєво впливає на рівень та ефективність виховної роботи у вищому закладі освіти. Вона представляється різними студентськими самовладними структурами і є важливим чинником підвищення активності студентів у громадському житті та навчальному процесі. У відповідності зі статтею 38 Закону України “Про вищу освіту” студентське самоврядування має виконувати наступні завдання:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема стосовно організації навчального процесу;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співпраці із студентами інших вищих закладів освіти і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Самовладні студентські структури створюють на різних рівнях організації навчально-виховного процесу та при деяких структурних підрозділах вищого закладу освіти, наприклад, на рівні академічної групи, курсу, спеціальності, факультету, вищого закладу освіти, студентського гуртожитку, студентського містечка та ін. Типовою формою студентських самовладних структур є студентські ради (рада курсу, рада гуртожитку, студентська рада вищого закладу освіти, студентський сенат, парламент, старостат, студентські деканати). У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством та рішеннями МОН України. Рішення органів студентського самоврядування мають дорадчий характер, однак

їх вплив на освітню діяльність, в тому числі і на виховну роботу можуть мати досить позитивні наслідки.

Дуже важливо, щоб органи студентського самоуправління системно залучались до планування виховного процесу на всіх його рівнях організації, приймали участь у реалізації та контролі виконання цих планів.

Якісний склад наставників (кураторів) академічних груп має особливе значення для організації роботи академічних груп. Професійні та людські якості наставника суттєво впливають на його здатність керувати процесом становлення академічної групи як окремої спільноти молодих людей, яку об'єднує спільна мета у здобутті вищої освіти, та деякі інші інтереси, а також вони відповідним чином позначаються на всіх сторонах життя і діяльності академічної групи.

Ведення інституту наставників (кураторів) не передбачається діючим законодавством і нормативними документами у системі вищої освіти. Разом з цим, багато вищих закладів освіти успішно використовують цей інститут і вважають доцільним його використання, особливо на перших двох курсах навчання. При цьому керуються внутрішніми нормативними документами: "Положення про організацію виховної роботи" або "Положення про наставника академічної групи".

Академічна група є елементарною частиною структурно упорядкованого студентського загалу з окремим статусом, що визначається положенням про академічну групу. Виховна робота із масивом студентів того чи іншого факультету, курсу, напряму підготовки завжди розпочинається із окремої академічної групи. Саме з неї розпочинається процес індивідуалізації виховної роботи зі студентами, саме на цьому рівні можна і слід враховувати індивідуальні особливості студента як особистості. За цих причин ефективність виховної роботи в вищому закладі освіти є дуже залежною від того, наскільки вона якісно організована у академічних групах. **Загальне керівництво виховною роботою в академічних групах** завжди очолював декан факультету або його заступник, а конкретну роботу в контексті концепції виховної діяльності вищого закладу освіти та її основних напрямів завжди організовував і проводив наставник академічної групи у взаємодії із органами студентського самоврядування. У зв'язку з цим для моніторингової оцінки організації виховної роботи важливим є аналіз планів виховної роботи в окремих академічних групах в частині їх відповідності прийнятій вищим закладом освіти концепції виховної роботи і її напрямів, врахування особливостей організації навального процесу та індивідуальних особливостей студентів і досягнутих ними на даний період якостей виховання.

Стан естетичного оформлення території вищого закладу освіти, його навчальних та виробничих корпусів, гуртожитків, аудиторій, лабораторій несе важливе змістоє навантаження. Воно полягає в тому, що ці споруди і приміщення є елементами навчально-виховного середовища, в якому перебуває, навчається і виховується студент. Тому з огляду на особливості формування якостей виховання студента зовсім не байдуже, в яких приміщеннях він навчається, чи в естетично оформлених приміщеннях з функціональним інтер'єром та сучасним обладнанням, чи у занедбаних і непристосованих приміщеннях. Не випадково свого часу кращі європейські університети будувались як завершені архітектурні ансамблі із чисельними композиціями, що складались з високомистецьких творів скульптури та живопису.

Рівень навчальної дисципліни та правопорядку у студентському середовищі є характеристикою якості виховної роботи на всіх її організаційних рівнях і підлягає моніторинговій оцінці. Частково про проблему навчальної дисципліни студентів йшлося вище. Ключ до вирішення цієї проблеми міститься у цікавій думці М. Чепиги [1]: "Студенти приходять добровільно на заняття лише тоді, коли переконані, що оволодіють незрозумілим матеріалом під керівництвом викладача". Тобто висока якість навчальних занять є запорукою високого рівня навчальної дисципліни і свідомого відношення студентів до виконання своїх обов'язків. Ця думка відображає той факт, що навчальний і виховний процеси завжди йдуть поруч і завжди органічно пов'язані між собою.

Правопорушення у студентському середовищі, як правило трапляються нечасто і є для нього ексцесними явищами. Їх причиною у більшості випадків є недостатній рівень виховання та культури, в тому числі і правового виховання, деяких студентів. Але, на жаль, мають місце окремі випадки, коли студент здійснює правопорушення не з власної волі, а в силу певного збігу обставин, що призвели до ситуації, в якій відбулося правопорушення. Дієвим засобом боротьби із можливими правопорушеннями у студентському середовищі є профілактична робота, правове виховання студентів як в рамках здійснення заходів виховної роботи, так і в процесі вивчення правничих дисциплін. Моніторингова оцінка якості виховної роботи має враховувати також і заходи з підвищення рівня правової культури студентів та із організованої протидії правопорушенням у студентському середовищі.

Висновок: Запропонована структура формування якості виховної роботи у вищому закладі освіти дозволяє проводити моніторинг процесу на базі виявлених складових і на цій основі здійснювати управління якістю навчального процесу.

Література

1. Чепига М. Керування тематичною самостійною роботою студентів // Вища школа, № 5, 2008. – С.25-32.

Надійшла 4.11.2009 р.